

Marxova filozofia dejín a problematika politických i ďalších spoločenských zmien po roku 1989 – informácia o konaní vedeckej konferencie

Dňa 4. júna 2009 sa v Malom kongresovom centre Vedy, vydavateľstva SAV, na Štefánikovej ulici v Bratislave uskutočnila vedecká konferencia na tému po novembri 1989 v tichosti obchádzanú: Marx. Pod názvom „Marxova filozofia dejín a problematika politických i ďalších spoločenských zmien po roku 1989“ ju zorganizoval Ústav politických vied SAV. Na konferencii sa zúčastnili zástupcovia vedeckých a vedecko-pedagogických pracovísk nielen zo Slovenska, ale aj z Českej republiky.

Po novembri 1989 sa problematika diela K. Marxa dostáva na Slovensku do úzadia, aj keď na vysokých školách v západnej Európe i Spojených štátoch amerických sa marxizmu stále venuje pozornosť, povedal vo svojom otváracom prejave riaditeľ Ústavu politických vied SAV Miroslav Pekník. Vyjadril potešenie, že nositeľmi v posledných rokoch obnoveného záujmu o Marxov vedecký odkaz sú predstavitelia mladej generácie, u ktorých nemožno očakávať nostalgiu za obdobím pred rokom 1989.

S hlavným referátom vystúpil pracovník Filozofického ústavu SAV František Novosád. Vo svojom, sčasti osobne zameranom vystúpení hovoril o protikladnom hodnotení Marxovho teoretického dedičstva. V historickom kontexte sa usiloval poukázať na dobovú podmienenosť niektorých Marxových záverov i nadčasovú platnosť materialistických východísk pri skúmaní základných otázok spoločenského vývoja.

Riaditeľ Centra globálnych štúdií (spoločného pracoviska Akadémie vied Českej republiky a Filozofickej fakulty pražskej Karlovej univerzity) Marek Hrubec hovoril o procese transnacionálnej koncentrácie kapitálu, ktorý predstavuje novú fázu dlhodobého ekonomického vývoja a odhaľuje hranice koncentrácie kapitálu na národnej úrovni. Táto nová koncentrácia kapitálu je sprevádzaná paralelným procesom postupného vyčerpávania súčasných možností regulácie kapitálu, ktoré sú zakotvené na národnej a medzinárodnej úrovni. Zároveň sa s týmito procesmi rozvíjajú snahy, ktoré podporujú regulačné mechanizmy medzinárodného uznania, a snahy o vytváranie regulácií na novej, nadnárodnej úrovni v regionálnom i globálnom meradle.

Globalizácia ako problém transformácie kapitalizmu bola témou príspevku Ladislava Hohoša (Filozofická fakulta Univerzity Komenského). Vo svojom príspevku uviedol, že globalizácia je spätá s jednotlivými fázami priemyselnej revolúcie, ale aj politickými peripetiami od polovice 19. storočia a tematicky zodpovedá Marxovmu *Manifestu*. Globálny kapitalizmus riadený triedou globálnych kapitalistov funguje podľa imanentných zákonov kapitalistického systému.

Michael Hauser (Filozofický ústav Akadémie vied Českej republiky) svojím vystúpením od-

povedal na otázku, ako a čím Marx prekonal metafyzické a teleologické koncepcie dejín. V dnes rozšírenom prístupe k Marxovmu vedeckému odkazu prevláda zvláštny rozpor: na jednej strane je Marx vydávaný za ekonomického redukcionistu, ktorý v politike, kultúre, práve, vede vidí odraz ekonomickej základne, na druhej strane však dostáva nálepku metafyzika a teleológa, ktorý verí v objektívne daný cieľ dejín, v komunizmus (jadro Popperovej kritiky Marxa). Nie je však tento rozpor príznakom základnej dezinterpretácie Marxa? Hauser poukázal na historickú podmienenosť tejto interpretácie spojenú s tzv. postkomunizmom. Súčasnú (dez)interpretáciu Marxa možno chápať ako potvrdenie jednej zo základných premís historického materializmu: spoločenské vedomie je určované spoločným bytím.

Racionálnej dialektike sa vo svojom vystúpení venoval Jozef Lysý (Pedagogická fakulta Univerzity Komenského). Zdôvodnil neoddeliteľnosť marxistickej dialektiky od kategórie praxe. Pre vznik racionálnej dialektiky je podstatná relatívna totožnosť vedomia a bytia, ale dôležitá je predovšetkým radikálna kategoriálna pojmotvorba, noogenéza. Odpor k dialektickému spôsobu myslenia „produkuje“ spoločný záujem, koniec koncov, ide o politično.

Východiskovým momentom referátu Maríny Čarnogurskej (Ústav orientalistiky SAV) bolo nebezpečenstvo zhoršujúcich sa podmienok ďalšieho prežitia ľudstva na Zemi. Riešenie vidí v celoplanetárnej koordinácii ľudstva ako jednotného živého organizmu, ktorý bude schopný na základe porozumenia dialektických zákonitostí bytia začať konštruktívne koordinovanú vzájomnú spoluprácu pri obnove prirodzených podmienok svojho ďalšieho prežitia na Zemi, a to aj komplexne súčinnou spoluprácou s Prírodou. Okrem iného to zároveň znamená aj radikálnu zmenu celospoločenského chápania tvorby hodnôt v konkrétnej životnej skutočnosti, radikálne rozširiac jej vymedzenie z hraníc len „spoločenskej skutočnosti“ na celkovú prírodnú i spoločenskú realitu bytia ako jednotného a súvislého živého organizmu bytia, v ktorom je rovnocennou hodnotou nielen jeho spoločenská tvorba hodnôt, ale aj udržateľnosť kvality prírodného bytia na Zemi.

O podstate komunizmu z hľadiska významu Marxovej metódy skúmania spoločenských systémov hovoril Milan Valach (Pedagogická fakulta Masarykovej univerzity v Brne). Autor príspevku usiloval o uplatnenie Marxovej metódy skúmania v zmysle pochopenia podstaty a dôsledkov našej skúsenosti medzi rokmi 1948 až 1989, teda obdobia tzv. komunistického režimu. Vo svojom vystúpení formuloval otázku, či prednovembrový systém je možné považovať za socializmus, pričom definoval jeho charakteristické znaky.

Na základe Marxovej filozofie dejín Peter Dinuš (Ústav politických vied SAV) podal reflexiu niektorých základných aspektov spoločensko-politických zmien, ktoré sa odohrali v našej krajine po novembrovom prevrate 1989. Prechod ku kapitalistickému spôsobu výroby viedol k vzniku novej sociálnej štruktúry vyznačujúcej sa triednym antagonizmom medzi novými vlastníkami výrobných prostriedkov a triedou námezdné pracujúcich. Rozhodujúcim momentom majetkovej a zároveň mocenskej polarizácie sa stala veľká privatizácia a reštitúcie. Politickou nadstavbou tohto procesu sa stala transformácia štátu a zmena štátoprávneho usporiadania v podobe rozpadu česko-slovenskej federácie. V ideologickej oblasti pokračujúcu polarizáciu spoločnosti sprevádza ďalší nárast vplyvu náboženstva, nacionalizmu a antikomunizmu.

Pavel Lukeš z Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne hovoril o dôvodoch opätovnej aktuálnosti Marxa: základnú príčinu vidí v neexistencii reálnej alternatívy voči kapitalistickému režimu. Na základe niekoľkých postrehov z vlasti Karola Marxa, z Nemecka, sa vo svojom referáte zamyslel nad otázkou, čo prinesie táto aktuálnosť pre vzťah ekonomickej a spoločenskej sféry, pre existujúce formy zamestnanosti či sociálnych vzťahov, či sa máme obávať politických konotácií vo forme „strašidla obchádzajúceho Európu“.

Martin Brabec (Centrum globálnych štúdií AV ČR a UK Praha) vo svojom vystúpení prezentoval myšlienky zakladateľa tzv. analytického marxizmu, anglického filozofa Geralda A. Cohena, ktorý ich vyslovil vo svojej knihe *Obrana Marxovej teórie dejín* (1978). Cohen využíval metódy logickej a lingvistickej analýzy, ktoré boli dovtedy bežné len v (anglosaskej) analytickej filozofii jazyka, na rozbor základných otázok historického materializmu. Brabec zhodnotil nielen prínos Cohenovho poňatia, ale všeobecne i historického materializmu pre ľavicové emancipačné úsilie.

Analytickému marxizmu, ktorý patrí popri egalitárnom liberalizme, libertarianizme a komunitarizme k základným politicko-filozofickým prúdom, ktoré figurujú v súčasnom diskurze o sociálnej spravodlivosti, sa vo svojom príspevku venoval aj Ľuboš Blaha (Ústav politických vied SAV). Predstavil základné spory v rámci vymedzenia a aktuálnosti problému spravodlivosti v Marxovej filozofii (rozpor medzi neomarxistami, ktorí odmietajú morálny diskurz o spravodlivosti, a neomarxistami, ktorí, naopak, nadväzujú na „rawlsiánsky“ zadaný diskurz) a zároveň predostrel základné kontúry vybraných neomarxistických teórií spravodlivosti, zväčša nadväzujúcich na Rawlsovu teóriu spravodlivosti (Peffer, Nielsen). Stredobodom jeho pozornosti boli teórie a koncepty A. Wooda, J. Elstera, R. Millera, R. Peffera, K. Nielesena, ale aj J. Roemera a G. A. Cohena.

Problematike „ázijského výrobného spôsobu“, ktorý bol podľa Marxa a Engelsa historicky prvou formou triednej spoločnosti, sa vo svojom vystúpení venoval Peter Greguš (Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave). Medzi iným poukázal na dôvod ostrých diskusií okolo tohto pojmu (zvlášť medzi Plechanovom a Leninom), a to v súvislosti s otázkou, či podmanenie Ruska Mongolmi neznamenal, že tento výrobný spôsob existoval aj v cárskom Rusku.

V úvode obsiahlej diskusie vystúpil so svojím koreferátom František Škvrnda z Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. Hovoril na tému Marx, materialistické chápanie dejín a súčasná teória medzinárodných vzťahov. V kontexte rozvoja medzinárodných vzťahov po skončení druhej svetovej vojny prezentoval ich teoretické modely vychádzajúce z Marxových záverov.

Otázky v diskusii sa týkali predovšetkým povahy prednovembrového socializmu, globalizácie, finančnej krízy, sociálnej spravodlivosti a problematiky súčasnej Číny. S obšírnejším diskusným príspevkom vystúpil Tibor Vaško a zástupca pražského Klubu spoločenských vied Jiří Blecha.

Konferencia poukázala na pretrvávajúci význam marxizmu a jeho aplikovateľnosti na výskum súčasných spoločensko-politických procesov; potvrdila, že Marx je naďalej nanajvýš aktuálny, a to nielen v súčasnej filozofii a politickej teórii, ale i ekonómii. Túto aktuálnosť nezvýrazňuje len prebiehajúca finančná kríza či postmoderný nápor iracionalizmu a fantastických obrazov sveta, ale predovšetkým pretrvávajúce základných rozporov a protirečení kapitalistického systému.

Konferencia sa stretla s pozitívnym ohlasom. Kladne bol hodnotený program a priebeh konferencie, ale i samotná organizácia. Bola zrejme prvým vedeckým podujatím o Marxovi po zmene režimu v roku 1989. Dúfajme, že prekonala doterajšiu bariéru zámernej nevšímavosti, obchádzania alebo dokonca ostychu pred Marxom, pociťovanú „nemiestnosť“ vracat' sa vzhľadom na zmenené politické podmienky a súvislosti k Marxovmu odkazu, a to tak v Slovenskej, ako aj v Českej republike.

Norbert Kmet'